

Sanasyntyiset sijat itämerensuomalaisissa kielissä

FELIX J. OINAS *The Development of Some Postpositional Cases in Balto-Finnic Languages*. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 123. Helsinki 1961. 190 s.

Itämerensuomalaisten kielten erikoiskehityksen aikana näyttää syntyneen melkein yksinomaan sellaisia uusia nominien sijoja, joiden päätte alkuaan on ollut itsenäinen sana. Tällaisia myöhäisiä sijoja ei suomen kielessä ole, ellei oteta lukuun eräiden murteiden sellaisia muotoja kuin esim. Pyht *isäṅkṅä* 'with ones' father', jota voidaan pitää komitatiivina. Etelä-läntisessä ryhmässä myöhäsyntyisiä sijoja on yleensä vähän: Virossa komitatiivi, esim. Kra *rahāga* 'with money', Krk *nendeg* 'with them' jne., samoin liivissä, esim. Koš *kibāraks (-ks < *kās)* 'with the hat'. Vatjassa on komitatiivi, esim. Krv *sinukā* 'with you', ja terminatiivi, esim. Kat *surmässā* 'until (my) death'. Sitä vastoin pohjois-itäisessä ryhmässä tällaisia sijoja on enemmän. Karjalassa niitä on kaksi: komitatiivi, esim. Val *toizerṅke vellenṅe* 'with (his) other brother', ja terminatiivi, esim. Val *pilveh šoa* 'as high as the cloud'. Aunuksessa on kolme: komitatiivi, esim. Mdj *tavaranṅkel* 'with goods', periferiaali, esim. Nek-Rii *keskimäizellüö sizärellüö* 'to the second oldest sister', ja terminatiivi, esim. Slm *sissah* 'so long', Rii *tüttäressäh* 'up to one's daughter', Tmj *ildassai* 'until evening'. Vepsässä näitä myöhäissyntyisiä sijoja on eniten: komitatiivi, esim. Naž *kondjanṅke* 'with the bear', prolatiivi-komitatiivi, esim. Lad *dorogadme* 'along the road', Jer *mužikadmud* 'with one's husband', periferiaali, esim. Noi *sinuṅon* 'by you', Nur *poiganou* 'by one's son', Lad *hänenno* 'to him', ja terminatiivi, esim. Ena *kevädessäi* 'since spring', Tša *iknhassā* 'as high as the window'.

Nämä myöhäsyntyiset, postpositionaaliset sijat on yksityiskohtaisen tarkastelun kohteeksi ottanut Felix J. Oinas teoksessaan »The Development of Some Postpositional Cases in Balto-Finnic

Languages». Tutkimuksessa, jonka prof. Oinas on aloittanut Tartossa jo ennen sotia, laaja aineisto on huolellisesti seulottu, ja siten on syntynyt kiintoisa yleiskuva puheena olevista ilmiöistä. Vaikka ei saadakaan paljoa lisävalaistusta siihen, mistä nämä viisi sijaa ovat lähtöisin (*kansa* 'companion, mate, comrade', *kerta* 'time, turn', **mō-* (**mō-tä*) 'back; to go toward back, to follow', *lō-*, jonka alkumerkitystä ei tunneta, sekä *sā-* 'to come, arrive; coming, arrival'), niin meillä on nyt yksityiskohtainen selvitys niiden kehitysvaiheista ja nykyisestä asemasta. Oinas on voinut useissa kohdin oikeista aikaisempia käsityksiä.

Lähtökohdaksi on asetettu se — ilmeisesti oikea — periaate, että ims. kielissä on substantiivi- ja verbivartaloista partikkeleina vain taivutus- ja johtomuotoja. Substantiiviahän ei nykyäänkään käytetä partikkelin funktiossa ilman mitään taivutus- tai johtoinesta muuten kuin aivan poikkeustapauksessa, kuten suom. *kohta* 'heti', joka lienee ellipsis tietä syntynyt (Hakulinen, SKRK 72, 382). Tästä seuraa, että kaikkien nykyisten postpositionaalisten sijojen lähtömuodoksi voidaan olettaa jokin sijamuoto tai partikkelijohdos. Oinaan selvityksen mukaan kysymykseen tulevat seuraavat myöhäiskantasuomalaiset sijat ja johdokset: **kansahen* (illatiivi), **kansak* (latiivi), **kansassa* (inessiivi), **kansana* (essiivi); **kerdallen* (allatiivi), **kerdalla* (adessiivi); **mötāhen* (illatiivi), **mōdässā* (inessiivi); **lōna* (essiivi), **löksek* (translatiivi), **lök* (latiivi), **lōta* (partitiivi); **sāden* (II infinitiivin instruktiivi verbistä **sā-*), **sälten* (**sā-* + partikkelijohdin **-lten*) sekä **sännik* (**sā-* + terminatiivin päätte **-nnik*).

Kolmessa ensimmäisessä ryhmässä (**kansa*, **kerta* ja **mō-*) on vain olo- ja tulosijoja, neljännessä (*lō-*) on niiden li-

säksi myös erosija. Itämerensuomalaisille kielillehän on luonteenomaista, että verbin määräyksiä esiintyvät tulo- ja erosija, kun predikaattina on liikettä tai muutosta merkitsevä verbi, muuten olosija. Vaikka nykyään tavattavat postpositio- ja sijamuodot olisivat molemmissa tapauksissa samanlaiset, niillä on oletettava myöhäiskantasuomessa olleen erilaiset muodot tämän kaksinaisuuden mukaisesti. Voidaan nim. olettaa, että postpositioina näiden partikkelien yhteys edellensä olevaan substantiiviin tai pronominiin on katkaissut niiden yhteyden verbiin, joten tuloksena on ollut yksimuotoisuus.

Lukuun ottamatta viimeistä ryhmää (**sä-*) kaikki puheena olevat partikkelit ovat esiintyneet adverbeina ja postpositioina. Postpositioita ovat ne partikkelit, joiden edellä käy substantiivi tai pronomini, esim. **minun kerðallani*, ja adverbeja muut, esim. **kerðallani*. Kirjan tärkeimpiä tuloksia on nähdäkseni sen seikan osoittaminen, että adverbien kehitys on käynyt toiseen suuntaan kuin postpositioiden ja että nykyinen edustus on usein näiden molempien kehityslinjojen yhteisvaikutuksen tulosta.

Niinpä adverbi on yleensä noudattanut yleisiä äännelakeja, jos kohta poikkeuksellistakin kehitystä on todettavissa. Mutta postpositio on joutunut painottomana toisenlaiseen asemaan. Sen lyheneminen on useimmiten tapahtunut niin, että viimeinen äänne, toinen toisensa jälkeen, on kadonnut, esim. vir. **kansassa* > *kāsas* > *kāsa* > *kās* > *kā* > *ka* > *ga*, karj.-aun. *keralla* > *keral* > *kerā* > *ker* > *ke*; toisenlaistakin kehitystä on tietenkin ollut, esim. veps. *kerd* > *-ked*. Postpositionaalisten muotojen moninaisuutta on lisännyt adverbien vaikutus. Joskus postpositiot ovat laajalti saaneet vastaavien adverbien mukaiset asut. Näin lienee käynyt silloin, kun kielessä

on kaksi sarjaa postpositioita tai sijapäätteitä, pitemmät ja lyhemmät muodot (ilman väliasteita), esim. vatj. *kāsa*, *kāza* — *kā*, *-kā*, *-ka*.

Yksityistapauksissa on aina ollut vaikea ratkaista, onko kysymyksessä vielä postpositio pääsanoinen vai uusi sijamuoto. Harkitessamme, milloin on kysymys sijapäätteestä, voimme käyttää seuraavia kriteerejä:

1) Muotojen rakenteellinen samankaltaisuus vanhempien sijapäätteiden kanssa; esim. vatj. postpositiota *-mō*, *-mū*, *mū* voidaan verrata allatiivin päätteeseen *-lē*, *-lē*, *-lē* jne., ja illatiivin päätteeseen vokaalin pidennys + *-sē*, *-sē*, *-sē* jne. Tämän kriteerin tehoa vähentää se seikka, että ims. kielissä ei ole muodoltaan kiinteitä sijapäätjärjestelmää.

2) Kiinteä junkturi (*the close juncture* or *internal open juncture*) pääsanana ja sitä seuraavan muodon välillä.

3) Muodon muuntuminen siten, että se on mukautunut pääpainottoman tavun äännejärjestelmään.

4) Mukautuminen vokaalisointuun (tätä voidaan soveltaa tietenkin vain murteisiin tai kieliin, joissa on vokaalisointu).

5) Kongruenssi, ts. päätteiden liittyminen myös adjektiiviattribuutin jälkeen, esim. veps. *toštmu veljemu* 'with (our) other brother'. Tämän kriteerin puuttuminen ei kuitenkaan aina ole sijaksi käsittämisen esteenä, koska muunkaan sijan yhteydessä ei aina ole kongruenssia, kuten virossa on laita essiivin, terminatiivin ja abessiivin suhteen.

Felix Oinaan teos on tervetullut lisä itämerensuomalaisia kieliä koskevaan kirjallisuuteen. Se antaa aiheestaan monipuolisen kuvan. Kannanotot ovat huolellisesti harkittuja. Myös painoasu on huolellista, vain pari painovirhettä on sattunut silmäni (s. 48 vestigal pro vestigal, s. 75 Fi. *keralda* pro *keralta*).